

nak tőle a XX. század magyar írói, Babitscal, Kosztolányival, Máraival, Szentkuthyval, Hamvassal, Cs. Szabóval, Határ Győzővel, vagy a magyar és világirodalmat végigolvasó Szerb Antallal igazán nem állunk rosszul. Kitartó olvasással egyszer talán mi magunk is meg tudjuk ítélni, igaza van-e az ókori kínai bölcsnek: „*Fiatalon olvasni olyan, mint hasadékon nézni a holdat; életünk delén olvasni olyan, mint saját kertünkben nézni a holdat; öreg korban olvasni olyan, mint nyílt teraszról nézni a holdat. Azért van ez így, mert az olvasás haszna annál mélyebb, minél mélyebb saját tapasztalásuk.*”

(Könyv, könyvtár, olvasás. Idézetek hat évtized olvasmányából. Válogatta, összeállította: Béneyi Miklós. Debrecen, 2016. 240 p.)

Vasbányai Ferenc

Szíves ajánlás a Törökkoppány monográfiája című könyvhöz

Nem sokkal Galbavy Jenő prior atya által a *Magvetés* újság 2014. évi 1. számában méltatott könyv megjelenése után a szerzőtől kaptam ajándékba a címben említett vasokötetet, baráti hangvétellű, dedikáció kíséretében. Örömmel tettem a könyvtáram polcára a többi, a szerző, Sipos Imre által dedikált kötet mellé:

- Az önzetlenség öröme: az altruizmus természetrajza (2006);
- Üldözöttek találkozása: a németek kitelepítése és a felvidékiek betelepítése Somogydöröcskén (2007);
- Hazahúz a szív / az 1956-ban Amerikába kiment Sipos Imre visszaemlékezése alapján írta Sipos Imre (2010).

Sipos atyának számos más könyve és egyéb publikációja is megjelent:

- 100 éves a Miklósi templom: Miklósi története (1994);
- A véletlen és a gondviselés alternatívája az evolúcióban a mai természettudomány és a teológiai reflexió fényében (1994);
- A szabadság diadala (1997);
- Csendőrkalaptól a harangokig: id. Galbavy Jenő életének története (1998);
- Amiről hallgatni kellett: „malenkij robot” a Szovjetunióban (2000);
- Zics története (2003);

– Megbélyegzetten: kuláksors a Koppány-völgyében / Szabó Róbertné elbeszélése alapján írta Sipos Imre (2014).

E kötetek megalkotásán kívül ő szerkeszti a Kaposvári Egyházmegye legkorábban indított egyházi kulturális lapját, a már említett *Magnetést*.

A szerző műveit nem a szokásos betűrendbe, hanem kronologikus sorrendbe szedtük, hogy érzékeltessük azt a folyamatos publikációs tevékenységet és heroikus kutató-gyűjtő munkát, ami a monográfia megírásához vezetett. „*Hosszú évek, évtizedek kellettek, mire elő mertem venni egy vastag füzetet és ráírtam a címet: Török-koppány monográfiája.*” Az előszóban ugyan szabadkozik a monográfia kifejezés miatt („*Tudnunk kell: egy honismereti munka bármilyen sokáig is íródik, sohasem büszkélkedhet teljességgel.*”), de megnyugtathatjuk a szerzőt, munkája valóban monografikus. Nemcsak helytörténeti munka, hanem egy gazdag történelmi múltú magyar kistelepülés enciklopédiája is. Megtalálható benne egy jellegzetes somogyi tájegység, a Koppány-völgye természeti környezetének részletes taglalása (geológia, geográfia, flóra, fauna), valamint a falu és környezete történeti feldolgozása, a társadalmi környezet szintén kimerítő tárgyalásával. A minden részletre kiterjedő bemutatás mellett a helyi egyházi és világi élet történéseit országos, sokszor egyetemes kontextusba is helyezi. Erről a könyv egyik kritikusja így ír: „*Egyszerűen nem tudom letenni, adatgazdagsága, történeti hűsége okán. Azon csodálkozom, hogy tudta az ország történelmének szövetébe ilyen finoman beleszőni a helyi történéseket. Mindig is mondtam, hogy a történelem nem osztályharcok története, hanem az egyszerű emberek mindennapjainak, cselekedeteinek és gondolkodásának története.*”

Tudományos igényű, a legjobb értelemben vett magas szintű ismeretterjesztő könyvről van szó, amit az 1398 lábjegyzet is bizonyít. Igaz, ez nem mind hivatkozással, hanem szómagyarázattal is, illetve kalauz. Például a fiatalok számára ma már alig ismert kifejezést, a *gattert* oldja fel *füvészsűzsem* magyarázatával. A *Növényvilág* fejezetben elhangzott, az átlagember számára ismeretlen *refúgiumokról* megtudhatjuk, hogy jelentése „*menedékbelyek: olyan területek, ahol az éghajlati változások idején a flóra és a fauna jelentős része képes átvészélni a számára kedvezőtlen időszakot.*” Példáink természetesen önkényesen kiragadottak a több száz magyarázat közül, de ezzel is érzékeltetni akartuk a szerző nemes szándékát: a tudomány nyelvét közelhozni az olvasóhoz. A magyarázatokkal a tartalomjegyzékben tudományosnak tűnő *Flóra és fauna* fejezet is izgalmasnak tűnik. „*A környék lepkefaunájára teljesen új fajt fogtak 2007 augusztusában Szorosadon. Dr. Ábrahám Levente a kaposvári múzeum entomológus szakembere határozta meg a fajt; tölgy sheyemlepkét, melyet Kínából egy grazi kutatóintézetbe hozták be azzal a céllal, hogy bábujából sehmeyt nyerjenek. Gubója nem vált be, a lepke a kutatóintézetből kiszökött (...) és a Dél-Dunántúlon egyre inkább elszaporodik.*”

A gerinces állatok alfejezetben, a rákokról szólva jegyzi meg, hogy „*mészres vázuk megke-ményedéséhez vedlésük után szükségük van mésztartalmú tápanyagbevételre. Akváriumi tartásukkor, ügyelni kell arra, hogy vízcsigák is legyenek a közélben.*” Talán olyan serdülő fiatalok kedvéért írta ezt a tanácsot, mint jelen sorok írója volt ötven évvel ezelőtt, aki kis teknősbékát tartott üvegvadban. A leírtakat színes, művészi fotók illusztrálják. A természeti viszonyokat tárgyaló fejezet olvasása közben óhatatlanul Öveges József professzor legendás előadásai jutnak eszünkbe. A munka tudományos igényének bizonyítéka a felhasznált irodalom 345 tétele.

A biológus végzettségű szerzetes a történettudomány területén is otthon van. A neves előd, Fraknói Vilmos történész nyomdokain haladva, a pozitivistá történet szemlélet szel-lemében, nagyon sok forrás felhasználásával valós, kézzelfogható dolgokat tár elénk. A

Törökkoppány történetét tárgyaló fejezetekből mindez jól kitűnik. *Törökkoppány története a kezdetektől 1945-ig. Az őskortól a honfoglalás koráig* című részből megtudhatjuk, hogy valóban a kezdetek kezdetétől indítja a leírást. Gárdonyi Máté egyháztörténészre hivatkozva említi: „*Ságyáron sikerült feltárni a több mint 17 ezer évvel ezelőtt a környéken élő rénszarvasvadászok táborát. Itt találták meg a Kárpát-medence legkorábbi lakóépítményeit (kunyhóit).*” A kőkor kapcsán pedig nem felejt el megemlíteni Draveczy Balázs somogyi régészeti képeskönyvét, valamint Eöry Bélát, a kísérleti régészet ismert kutatóját, aki „*maga is szerkesztett, kipróbált, és képekkel illusztrálva közölt egy fjas fűrótipust, amelyhez hasonlót az őskor embere is használhatott.*” Itt olvashatunk a kelták Kárpát-medencei uralmának virágzásáról, majd arról, hogy a Kr. e. 114-ben bekövetkezett – nem kiber, hanem – Kimber törzs támadása gyengítette befolyásukat a hódító római birodalommal szemben. Egy utazási kalauz izgalmaival vezet végig bennünket a római telepnyomok, pénzérmék, márvány sírkőtöredék megtalálásáról, a különböző korokban végzett ásások nyomán. A leletekről remek fotókat találunk.

Természetesen a honfoglalás korát is részletesen tárgyalja a szerző. Eloszlat egy legendát: „*A környék honfoglaló vezérében nem Koppányt kell tisztelnünk, ő csak úgy »örökölte« a területet, ugyanis Koppányt már a honfoglaló vezérek ötödik nemzedékéhez sorolják.*” Természetesen Koppány herceg származásáról is részletes leírást kapunk. „*Györfly György és Magyar Kálmán kutatásai alapján mondhatjuk, hogy Somogyban a Bő nemzetség tekinthető ősfoglalónak.*” Honfoglalás kori leletekre hivatkozva és földrajzi nevek elemzésével bizonyítja, „*hogy a régebben ismert korai települések mellé feltételezen Törökkoppány nevét is felvehetjük.*”

A könyv talán legérdekesebb része, az, amelyikben leírja, hogy a törökök miképp rendezkedtek be Koppányban. Tételes leírást kapunk hierarchikus közigazgatásukról, a fegyveres testületek elnevezéséről, a gazdálkodásról, az adózás rendjéről. Megtudhatjuk, hogy Koppány 197 település közigazgatási központja volt. És tudósítást kapunk korabeli rabtartó könyvek alapján, egy érdekes „üzletágról”. „*A fogllyászerzés abban az időben a pénzszerzés egyik bevett, mindkét fél által gyakorolt módszere volt. A rabot kénzással arra kényszerítették, szerződést írjon alá tetemes összegű váltságdíjról, hogy annak fejében kiszabadulhasson. Miután megfelelő kezesről is gondoskodtak, a rabot időlegesen szabadon bocsátották, hogy a váltságdíját előteremtse.*” Úgy tűnik, nincs új a nap alatt. Ma az embercsempészet hoz extraprofitot az emberkereskedőknek... Itt közli Ibrahim zászlós aga levelét, amely Koppány várából íródott 1589. március másodikán, „*mely több író fantáziáját is megragadta. Többek között Fekete Istvánét, aki az 1937-ben megjelent Koppányi aga testamentuma c. könyvének cselekményét egy párbajra hívó levéllel kezdi. Eötvös Károlynak is megindította a képzeletvilágát az 1875-ös tihanyi látogatása során az akkor még a bencés apátságban őrzött, elsárgult 16. századi levél. Hosszasan kerekíti ki háttértörténetét az Utazás a Balaton körül c. könyvében.*” „*Gruber János törökkoppányi tanító (később kaposvári lapszerkesztő) a 20. század elején újabb verziót kerekített Ibrahim aga levele elé, amit meg is jelentetett Ibrahim aga szerelme címmel*” a Kaposváron kiadott *Morzsák a negyvenéves asztalról* című kötetében.

A törökök berendezkedésétől a török világ végnapjaiig tehát részletesen feltárja az akkori eseményeket. A *Keserves újraindulás* című fejezet után *Koppány 18. század eleji egyháztörténete. A hitélet fellendülése a 18. század második felében* következik. Szó van egyházi jövedelmek összeírásáról, az 1848/49-es forradalom és betyárvilág taglalásáról, az 1855-ös kolerajárványról. Aztán a kivándorlás és az első világháború, a második világháború és a törökkoppányi zsidóság története következik. Külön nagy fejezet szól a település néprajzáról, ezen belül építészeti örökségről, népviseletről, népszokásokról, a törökkoppányi

népdalokról és a helység földrajzi neveiről. Nem lehet nem észrevenni Bálint Sándor szellemiségét a könyv e részében.

Az utolsó nagy fejezet, amely időben a legközelebb áll hozzánk, Törökkoppány második világháború utáni történetét taglalja, jobbadán a falu újonnan kinevezett plébánosának, Reindl Rafaelnek a História Domusban leírt feljegyzései alapján. Ezek az írások az akkori igazi, élő történelmet tárják eléink. „Rafi atya” a legendás ’45-ös választást így kommentálta: „*Örülünk, hogy a Kisgazda párt vezetett. (...) A politikai pártok egyre hangosabbak (...). Embertelen nehezé küzdelmet vívok a politikai, gazdasági, hitéleti síkon. Úgy érzem, ég körülöttem minden.*” Zaklatják az orosz jóvátételi és közellátási leadások miatt is. „*Márc.1. Tíz mázsza széna leadás többek között.*” Újabb és újabb leadások kirovásával akarták teljesen ellehetetleníteni Rafi atyát. Tojásleadáskor még a kakasok után is követelték tőle a tojás-beszolgáltatást... Közben Sorosadon kitelepítenek 12 német családot. Somogydöröcskére a szlovákiai Peredről telepítettek át magyar családokat.

Olvashatunk a kuláklistáról is. Szinte ugyanaz a történet ismétlődött meg, ami Sütő András édesapjával Pusztakamaráson: „*Molnár Jánosnak és Bognár Istvánnak cséplőgépük volt, kettejüknek egy. Korábban Szorosadon masinálás közben leégett a cséplőgép, csak a vasváza maradt meg. Ezt vették meg, majd Molnár János veszére felújította. Őket tehátt azért nyilvánították kuláknak, hogy ingyen elvehessék tőlük a cséplőgépet*”. A termelőségvetkezett megalakulásáról szóló fejezethez Bősze Gábor tanár, a honismeret aktivistája „*Koppányölgye*” szövetkezet története című dolgozatát használta fel a szerző.

Az 1956-ról szóló fejezet Galbavy Jenő József atyának köszönhető. Jenő atya „*a rendszerváltozás idején megkérte Ács József egyházkerületi tagot, aki Törökkoppányban 1956-ban a Forradalmi Bizottság tagja volt, hogy írja le a faluban átélt forradalmi eseményeket.*” Megtudtuk, hogy a forradalom békésen zajlott a faluban. A forradalom után ennek ellenére kemény megtorlás következett. „*Pofon, lábtiprás, gumibot, ököl egész nap, fal felé fordulva állás.*”

A *Tovább épül a szocializmus* című fejezetben 1959. november 21-i dátummal ismét felbukkan a plébános feljegyzése, akinek nyelvtudására tolmács minőségben szükség volt a nyugatnémet vadászokkal való beszélgetés során. „*Pusztul itt minden: a ház, az udvar, szörnyű a T.Sz.Cs., a termelőségvetkezett egy éve nem fizet villanyt, majd csak kapok valamit. A szállóm elpusztult. Pincém omlik. Az egyház gazdálkodásának vége.*”

A hatvanas évek üldöztetéssel, magánnyal, betegséggel teltek számára. Szomorúan látja a leépülést, de már nem tud semmit tenni. A plébánost, aki a második világháború harcai alatt Marcaliban bombatámadások közepette járta az óvóhelyeket, vigasztalta a félelemben élő lakókat, egyedül temette a halottakat, 22 éves keserves törökkoppányi szolgálata után 1967 őszén Zalahalápra helyezték át. Ott élt még hat évet, amikor életének 65., papságának 42. évében elhunyt. Tapolcán temették el, a szülei mellé.

Egy egész fejezet szól az új plébánia építéséről és a templom műemléki helyreállításáról, amelynek motorja Tóth Alajos plébános volt. Érdekesség, hogy az északi sekrestyében helytörténeti gyűjteményt rendeztek be. 1975. november 23-án püspöki szentmisével adták át a falunak a templomot.

A *Nyolcvanas évek* című fejezet azzal kezdődik, hogy 1982-ben ismét egy templomépítő pap került a településre, Galbavy Jenő József atya -- igaz nem önszántából. „*A lelkipásztorkodást közösségévé kell tenni*” jelszó jegyében közösségépítésbe fogott. Megjelent plébániáján többek között egy biológia szakos, Istent kereső egyetemista, Sipos Imre, akit 1996. október 20-án szentelt pappá megyéspüspöke Törökkoppányban. Balás Béla püspök

még ebben az évben hivatalosan is jóváhagyta a Szent János apostolról és Remete Szent Pálról elnevezett közösséget (SJP). A szerzetes közösség tagjai hozzáláttak 11 falu lelki életének és egyházi épületeinek gondozásához. Először lóháton, ma már autóval járók a gondjaikra bízott falvakat. Személyes példájukkal megújították a hitéletet, de templomokat és plébániát is. Ehhez Jenő atya még a Képzőművészeti Egyetem restaurátor szakát is elvégezte. Ők a szellemi-kulturális élet motorjai a Koppány-völgyében. A településen Koppánynak, Gül babának, Petőfinek, Szent II. János Pál pápának szobra áll. A templom falán emléktáblája van Antall Józsefnek. Ez a nagy történelmi és néphagyományokkal rendelkező község megérdemelné, hogy a hazai turizmus érdeklődésének a látóterébe kerüljön. A napokban mondta el egy szegedi barátom, hogy milyen nagyszerű érzés volt a törökkoppányi templom helytörténeti gyűjteményében őrzött turbános sírkő darabját megérinteni.

Az atyák közösségépítő munkája töretlen. Már hárman vannak és bíznak abban, hogy növekszik létszámuk. Remélhetőleg a fizikai munka mellett lesz majd alkalmuk a pihenésre, az elmélkedésre, azért, hogy még sok szakrális és történeti munka szülessen. Olyanok, mint a fent ismertetett monográfia, melynek búcsúzóul a záró gondolatait közöljük: „*Monográfiánkat azok emlékére ajánlottuk, akik segíteni, felemelni akarták az itt lakó népet. Papoknak, nevelőknek, akiknek fontos a másokban levő értékek kibontakoztatása. Akik az őket ért kudarcok ellenére is vezetni, utat mutatni akarnak. Mernek álmodni egy jobb, igazabb világról, még, ha sokszor szinte szélmalombarcot vívnak az értetlenséggel. Reménykednek a jó győzelemben, a »hiteles helyek« erejében. Bíznak, hogy lesz, aki folytatja munkájukat».*

(Sipos Imre: Törökkoppány monográfiája. Törökkoppány, Miklósi, Szent János Apostolról és Remete Szent Pálról Nevezett Szerzetesek – Törökkoppány Önkormányzata, 2013. 732 p.)*

Varga Róbert

* A kötet könyvesbolti forgalomba nem került, korlátozott példányszámban a törökkoppányi önkormányzatnál megvásárolható.